

MAGDALENA GAWLIK, Lublin
MAREK MARCZEWSKI, Lublin

DYREKTORIUM O POSŁUDZE I ŻYCIU DIAKONÓW STAŁYCH

W ślad za opublikowanymi wspólnie przez Kongregację do Spraw Wychowania Katolickiego oraz Kongregację do Spraw Duchowieństwa *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* i *Directorium pro presbyterorum ministerio et vita* te same dykasterie Kurii Rzymskiej wydały dwa dokumenty dotyczące diakonów stałych: *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium* i *Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium*¹, które zostały wydane w jednym tomie przez Książnicę Watykańską, zachowując wspólne dla obu tekstów wprowadzenie i wstęp.

Jak wiadomo, diakonat stały został ponownie wprowadzony w Kościele rzymskokatolickim na mocy art. 29 Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, w którym czytamy m.in.:

Na niższym szczeblu hierarchii stoją diakoni, na których nakłada się ręce „nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi” Umocnieni bowiem łaską sakramentalną, w posłudze liturgii, słowa i miłości służą Ludowi Bożemu w łączności z biskupem i jego kapłanami. Zadaniem diakona, stosownie do tego, co mu wyznaczy kompetentna władza, jest uroczyste udzielanie chrztu, przechowywanie i rozdzielanie Eucharystii, asystowanie i błogosławienie w imieniu Kościoła związkom małżeńskim, udzielanie wiatyku umierającym, czytanie wiernym Pisma świętego, nauczanie i napominanie ludu, przewodniczenie nabożeństwu i modlitwie wiernych, sprawowanie sakramentaliów, przewodniczenie obrzędowi żałobnemu i pogrzebowemu. [...] A ponieważ te obowiązki, nader konieczne dla życia Kościoła, z trudem tylko mogą być spełniane w wielu okolicach przy panującej dziś dyscyplinie Kościoła łacińskiego-

¹ Congregatio de Institutione Catholica, Congregatio pro Clericis. *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium. Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium*. Libreria Editrice Vaticana 1998. Skróty, prócz zaznaczonych w tekście, podajemy na podstawie: *Encyklopedia Katolicka. Wykaz skrótów*. Oprac. przez J. Warmińskiego, E. Gilewicza, R. Sawę. Wyd. 2 popr. i rozszerzone. Lublin 1993.

go, można będzie w przyszłości przywrócić diakonat jako właściwy i trwały stopień hierarchiczny. [...] Za zgodą Biskupa Rzymskiego będzie można udzielać diakonatu takiego mężom dojrzałym, również żyjącym w stanie małżeńskim, a także zdatnym do tego młodzieńcom, dla których jednak obowiązek celibatu winien pozostać w mocy²

Realizacji jego odnowy w Kościele łacińskim w myśl postulatów soborowych dotyczyły następujące dokumenty posoborowego prawodawstwa kościelnego, które wprowadził papież Paweł VI: motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem*, ustalające normy ogólne dla przywróconego w Kościele łacińskim stałego diakonatu³; konstytucja apostolska *Pontificalis Romani*, zatwierdzająca nowe obrzędy w święceniu diakona, prezbitera i biskupa⁴; motu proprio *Ministeria quaedam*, odnawiające dyscyplinę kościelną dotyczącą tonsury, święceń niższych i subdiakonatu w Kościele łacińskim⁵; motu proprio *Ad pascendum*, promulgujące przepisy dotyczące diakonatu⁶

Tak więc nim doszło do ostatecznego zatwierdzenia zbioru odnowionego prawa kanonicznego (1983 r.), zostały promulgowane akty prawne Stolicy Apostolskiej, które wprowadzały w życie postulaty soborowe dotyczące diakonatu⁷

² Prócz tego podstawowego tekstu w dokumentach Vaticanum II znajdujemy jeszcze inne, które albo podkreślają potrzebę wprowadzenia tej posługi „tam, gdzie wyszła ze zwyczaju” (Dekret o Kościołach Wschodnich katolickich *Orientalium Ecclesiarum* art. 17) lub święcenia tych, „którzy spełniają prawdziwie służbę diakona” (Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus* art. 16). Inne teksty wskazują na diakona jako zajmującego się „prawowicie posługą słowa” (Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym *Dei verbum* art. 25) lub kierującego liturgią słowa „w miejscowościach, gdzie nie ma kapłana” (Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* art. 35).

Warto zwrócić uwagę na fakt, że tekst Konstytucji dogmatycznej o Kościele składa się z dwóch części. Pierwsza jest poświęcona teologii diakonatu, druga z kolei dotyczy już samego wprowadzenia posługi. W istocie jedynie w tej Konstytucji znajdujemy treści dotyczące teologii i wprowadzeniu urzędu. Pozostałe dokumenty zajmują się jedynie wskazaniem praktycznymi.

W Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* (art. 29; por. art. 28 i 41) zwrócono uwagę przede wszystkim na to, że wprowadzony na nowo urząd/posługa nie jest stopniem na drodze do święceń prezbiteratu, ale – zgodnie ze starożytną nauką Kościoła – stanowi „właściwy i trwały stopień hierarchiczny”, a sam urząd diakona, podobnie jak prezbitera, stanowi ograniczone uczestnictwo w jednym urzędzie, którego pełnia przynależy biskupowi.

³ PPK I/1 nr 463-516.

⁴ PPK II/2 nr 3374-3384.

⁵ PPK V/2 nr 9333-9359.

⁶ PPK V/2 nr 9360-9395.

⁷ Por. „[...] jest rzeczą nie tylko wskazaną, ale nawet konieczną wydanie pewnych przepisów w tej sprawie, w celu dostosowania obecnie obowiązującej dyscypliny do nowych wskazań Soboru Powszechnego oraz ustalenia słusznych warunków, dzięki którym nie tylko bardziej dogodniej zorganizowano by posługiwanie diakańskie, lecz także wychowanie kandydatów

Następnym dokumentem, który zawiera normy prawne dotyczące tej nowo wprowadzonej posługi, jest Kodeks Prawa Kanonicznego⁸ We wspólnym dla obu dokumentów wprowadzeniu czytamy, że istotne elementy tych regulacji prawnych dotyczących diakonatu stałego stały się normami promulgowanego 25 stycznia 1983 r. przez Jana Pawła II nowego prawa kanonicznego⁹

W Kodeksie czytamy także, że „obowiązujące dotychczas przepisy liturgiczne zachowują moc, chyba że któreś z nich są przeciwne kanonom Kodeksu” (kan. 2)¹⁰

Zanim przejdziemy, w ramach wstępu, do omówienia treści ostatnio opublikowanego dokumentu, należy zwrócić uwagę na to, że poprzedza je wspólna obu publikowanym w tomie dokumentów (1) deklaracja (*Declaratio coniuncta*), wspólne (2) *Wprowadzenie (Introductio)*¹¹ oraz (3) wspólna dla nich obu modlitwa skierowana do Najświętszej Maryi Panny. Należy zatem w tej chwili te trzy części omówić.

1. W *Oświadczeniu wspólnym* zwrócono uwagę na racje uzasadniające potrzebę opublikowania dokumentów, proces ich powstawania oraz krótko przedstawiono charakter każdego z nich.

Tak więc zasadniczym powodem wydania jest potrzeba wypracowania wspólnych i jasnych kryteriów odnowy tego stosunkowo niedawno wprowadzonego urzędu/posługi, co niewątpliwie ze strony obu kongregacji wymagało uwzględnienia głosu ekspertów i wyników prac kongregacji plenarnej poświęconej temu zagadnieniu w listopadzie 1995 r., odbytej w Watykanie.

Wydane przez Kongregację do Spraw Wychowania Katolickiego *Ratio fundametalis institutionis diaconorum permanentium (Normy dotyczące kształ-*

bardziej odpowiadałoby różnemu stylowi ich życia, wspólnym obowiązkom i godności” (Motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* ustalające normy ogólne dla przywróconego w Kościele łacińskim stałego diakonatu. PPK I/1 nr 465).

⁸ Diakonatu stałego dotyczą wyraźnie następujące kanony: 236; 276 § 2, 3°; 281 § 3; 288; 1031 § 2-3; 1035 § 1; 1037; 1042, 1°; 1050, 3° Zob. Sztarfrowski I 305-338; III 282-328.

⁹ „Elementa essentialia harum legum inter praescriptiones Codicis Iuris Canonici sunt recepta a Ioanne Paulo II promulgati (25 ianuarii 1983)” (*Introductio* art. 2, 6 – s. 15).

¹⁰ Problem diakonatu stałego w prawie kanonicznym opracował J. Weier (*Der Ständige Diakon im Recht der lateinischen Kirche unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in der Bundesrepublik Deutschland*. Essen 1989. Zob. także: H. S c h w e n d e n w e i n. *Der ständige Diakon*. HKKR 229-238; L. K a l i Ń s k i. *Diakonat stały w Kościele łacińskim po Soborze Watykańskim II*. PK 13:1970 z. 3-4 s. 167-182; M. M a r c z e w s k i. *Diakonat stały w dokumentach Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawodawstwa Kościoła powszechnego*. „Roczniki Teologiczne” 40:1993 z. 6 s. 135-148.

¹¹ Autorzy podkreślają, że części te są integralne. W przypadku oddzielnej publikacji każdego z dokumentów należy je za każdym razem drukować.

enia diakonów stałych) ma służyć pomocą w prowadzeniu odpowiedniego kształcenia przyszłych diakonów stałych, także przy formowaniu własnych narodowych norm w tym względzie¹², by w ten sposób uczynić zadość normom dyscyplinarnym zawartym w Kodeksie Prawa Kanonicznego oraz zapewnić „jedność Kościoła, powagę i integralność formacji diakonów stałych”

Z kolei racją opublikowania *Dyrektorium o postudze i życiu diakonów stałych* (*Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium*) „nie była wyłącznie chęć napominania”, lecz przede wszystkim wprowadzenie jednakowych norm i określenie sposobu stosowania ogólnych norm prawa.

2. We *Wprowadzeniu* z kolei zawarto refleksję nad (a) sakramentem święceń, (b) diakonatem w ogóle i (c) diakonatem stałym w szczególności.

a) W przedstawieniu nauki o sakramencie święceń wykorzystano teksty Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, w których podkreślono jego ustanowienie przez Chrystusa (art. 18) oraz to, że jest on realizowany w różnych stopniach święceń (art. 28), spośród których biskup posiada władzę pasterską, sprawowaną dzięki pomocy prezbiterów i diakonów (por. KK 20).

Z nauki *Katechizmu Kościoła Katolickiego* przejęto teologię sakramentu święceń, a więc naukę o upodobnieniu przyjmującego święcenia do Chrystusa „dzięki specjalnej łasce Ducha Świętego”, która czyni zeń „narzędzie Chrystusa dla jego Kościoła” (KKK 1581). Podkreślono przy tym niezwykle mocno charakter służebny, personalny i kolegialny (w przypadku biskupa) sakramentalnej posługi kościelnej (KKK 875-879).

b) W przedstawieniu nauki o diakonacie w ogóle zarysowano jego historię, także historię jego odnowy, i wskazano na racje, które zdecydowały o ponownym przywróceniu jego stałego charakteru.

Ponieważ w literaturze polskiej istnieje stosunkowo wiele opracowań poświęconych historii tej posługi i jej odnowie¹³, warto zatem nieco uwagi zwrócić na racje przywracające tę służbę.

Autorzy zwracają uwagę na „trzy istotne racje”, a mianowicie:

- ubogacenie Kościoła przez posługę diakona;
- wzmocnienie łaską sakramentu święceń diakońskich tych, którzy faktycznie spełniają posługę diakońską, mimo że diakonami nie są;

¹² Ten problem został szeroko omówiony w art. 14 *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium*.

¹³ Zob. A. M i c h n i e w i c z. *Bibliografia literatury teologicznej na temat diakonatu stałego (1960-1997)*. AK 130:1998 z. 2 s. 222-233.

– wspomaganie posługą diakańską regionów, które dotknięte są spadkiem powołań.

Jedynie pierwsza z nich stanowi *novum* w katalogu uzasadnień wznowienia tej posługi w Kościele rzymskokatolickim¹⁴ Dwie kolejne znajdujemy w dokumentach soborowych (DM 16 i KK 29).

c) Zgodnie z przyjętą od stuleci tradycją Kościoła święceń kapłańskich można udzielać tym, którzy wcześniej przyjęli święcenia diakonatu i spełniali posługę diakona (por. KPK kan 1031 § 1). Przekonanie to i praktyka nie może jednak stanowić o traktowaniu święceń diakonatu jako „zwykłego stopnia do kapłaństwa”¹⁵

Interesujące, że w tej części autorzy wielokrotnie przywołują, tak w tekście głównym jak i w przypisach, wypowiedzi Jana Pawła II, który wprowadzenie diakonatu stałego określił mianem „owocu Soboru Watykańskiego” i „ważnym ubogaceniem posłannictwa Kościoła”¹⁶

3. Modlitwa wieńcząca oba teksty jest skierowana do Najświętszej Maryji Panny. Zawiera ona usilną prośbę, by Maryja stała się dla diakonów nauczycielką wiary, miłości bliźniego, modlitwy, pokory i ukrytej służby, tak by ich posługa trwale owocowała tymi cnotami w życiu Kościoła.

*

W dokumencie, który pragniemy tu przedstawić, a jest nim *Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych*, omówiono następujące zagadnienia: (1) status prawny diakona (art. 1-21), (2) jego posługę (art. 22-42), (3) duchowość (art. 43-62) oraz (4) stałą formację (art. 63-82).

1. Prawnokościelny status diakona

W tej części szczególną uwagę zwrócono na problem inkardynacji (art. 2-5), braterstwa sakramentalnego (art. 6), obowiązków i praw (art. 7-14), wynagrodzenia i ubezpieczenia zdrowotnego i emerytalnego (art. 15-20) oraz utraty stanu duchownego (art. 21).

¹⁴ Por. M a r c z e w s k i. *Uzasadnienie wprowadzenia diakonatu stałego w Polsce*. WWD 54:1999 nr 42 s. 85-91.

¹⁵ Por. motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* nr 464 (s. 220).

¹⁶ Tekst polski: OsRomPol 15:1994 nr 1 s. 37-42.

Fakt przyjęcia święceń diakonatu określa status teologiczny i prawny tej osoby w Kościele. Przyjmujący diakonat staje się duchownym i zostaje inkardynowany (przypisany) albo do Kościoła partykularnego, albo prałatury personalnej lub instytutu zakonnego (por. kan. KPK 265-266). Pragnienie przypisania do określonych jednostek kościelnych lub instytutu musi poprzedzać pisemne oświadczenie kandydata i przyjęcie jej przez odpowiednią władzę.

Zazwyczaj diakon stały jest inkardynowany do Kościoła lokalnego (diecezji), a sama inkardynacja jest aktem prawnym szczególnego rodzaju, który nie ma odpowiednika w prawie świeckim. *Directorium* w sposób następujący określa ten akt prawny: „Inkardynacja jest zobowiązaniem prawnym o charakterze eklezjologicznym i duchowym, mocą którego diakon spełnia swą posługę w Kościele”¹⁷

Charakteryzują je dwustronne stosunki prawne, a więc prawa i obowiązki wiążące tak przełożonego, jak i przypisanego do diecezji diakona.

Nie wiadomo dlaczego sprawa inkardynacji i ekskardynacji diakona została tak szczegółowo omówiona w tym miejscu, skoro istnieją wyraźne ustalenia w Kodeksie (por. kan. 265-272). Dziwi także umieszczenie w tym miejscu problemu przyjęcia przez diakona stałego celibatariusza lub wdowca święceń prezbiteratu. W każdym razie sprawę potraktowano w tym dokumencie jako wyjątkową, zaznaczając, że o dopuszczeniu kandydata do święceń prezbiteratu może rozstrzygać ordynariusz po uprzedniej konsultacji z Kongregacją do Spraw Wychowania Katolickiego oraz z Kongregacją do Spraw Duchowieństwa. Należy też zwrócić uwagę na to, czy nie istnieją przeszkody zastrzeżone Stolicy Apostolskiej.

W tekście podkreślono wartość sakramentalnego braterstwa, którego podstawą jest fakt święceń, bo diakoni zaangażowani są przy budowaniu Kościoła pod przewodnictwem biskupa i w jedności z papieżem.

¹⁷ „Incardinatio est vinculum iuridicum quod vim ecclesiologicam et spiritualem habet, quatenus exprimit dedicationem ministerialem diaconi Ecclesiae” (*Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium* 1, 2, 2 – s. 76). U J. Weiera spotykamy się z następującą refleksją nad tym aktem prawnym: „Inkardynacji przypisane jest to szczególnie znamię wierności i służby, które powstaje między duchownym a jego przełożonym i związanym z nim klerem. W niej to związek oddającego się posłudze Pana znajduje swój odpowiedni wyraz prawny” (*Der Ständige Diakon* s. 69). Przejął ją od H. Schmitza (*Fragen des Inkardinationsrechtes*. W: *Ecclesia et ius*. Hrsg. von K. Siepen, J. Weitzel, P. Wirth. Freiburg–Basel–Wien–Frankfurt a.M. 1966 s. 152).

Pogłębianiu ducha modlitwy, posłuszeństwa wobec biskupa, oddania w posłudze i współpracy ze współbraćmi diakonami służyć mają ich regularne spotkania z biskupem lub jego delegatem. I to nie tylko wyświęconych już diakonów stałych, lecz także kandydatów do spełniania tej posługi.

To biskup jest odpowiedzialny za pogłębianie ducha wspólnoty wśród diakonów, którzy pracują w kierowanym przez niego Kościele partykularnym. Duch braterstwa między diakonami nie może jednakże przybrać formy korporatywizmu.

Status prawny diakona zawiera w sobie także zbiór odpowiadających mu praw i obowiązków, które w nowym Kodeksie zostały omówione w specjalnie poświęconym temu zagadnieniu rozdziale (kan. 273-283).

Omawiany przez nas dokument zwraca najpierw uwagę na obowiązek okazywania przez diakona posłuszeństwa biskupowi¹⁸ W przyrzeczeniu posłuszeństwa przyrównany jest do samego Jezusa, który był bezwzględnie poddany Ojcu.

To zobowiązanie diakona dokonuje się przede wszystkim wobec Boga, a jednocześnie i Kościoła, który „potrzebuje w pełni oddanych ludzi” Diakon winien je ponadto pogłębiać na modlitwie, by mógł żyć na wzór samego Chrystusa Pana, który dopełnił posłuszeństwa na drzewie krzyża.

Obowiązek posłuszeństwa zawiera w sobie także zobowiązanie do wiernego podejmowania i wypełniania powierzonych przez biskupa diakonowi zadań. Wzmocnieniu tego przekonania ma służyć wierne powtórzenie odpowiedniego przepisu prawa kościelnego (KPK kan. 274 § 2). Podstawę tego zobowiązania autorzy dokumentu upatrują w udziale diakona w posłudze biskupa wynikającej z sakramentu święceń i misji kanonicznej.

Jeśli chodzi o sprawę stroju, to stali diakoni nie są zobowiązani do noszenia stroju duchownego, mimo że zobowiązani są do jego noszenia diakoni będący kandydatami do święceń prezbiteratu, prezbiterzy¹⁹ oraz zakonnicy, także diakoni stali zakonnicy (zob. KPK kan. 669).

¹⁸ Na obowiązek szacunku i posłuszeństwa wobec biskupa wcześniej zwracano uwagę w motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* (PPK I/I nr 509), łącząc w tym akapicie uwagę, żeby i biskupi cenili bardzo swych diakonów i otaczali ich „ojcowską miłością”

¹⁹ Przepis Kodeksu, który jest tu przywołany (kan. 288), stanowi inaczej. Faktycznie zwalnia diakonów stałych z obowiązku noszenia stroju duchownego, ale wprowadza zastrzeżenie, które uchylić może to rozporządzenie: „[...] chyba, że prawo partykularne co innego postanawia” Wydaje się, że usilne podkreślenie obowiązku noszenia stroju przez diakonów kandydatów do święceń prezbiteratu oraz prezbiterów ma na względzie uchylenie w stosunku do diakonów stałych obowiązującego duchownych prawa partykularnego.

Szczegółowo została omówiona sprawa zrzeszania się w celu pogłębiania i rozwoju życia wewnętrznego, rozwijania dzieł miłosierdzia, a więc w tych wszystkich stowarzyszeniach, których cele nie stoją w sprzeczności z przyjętymi święczeniami i posłannictwem diakona. Sprzeczne zatem ze statusem duchownego są te wszystkie organizacje i stowarzyszenia, które „mogą przyczynić się do szkody w wypełnianiu posługi wynikającej ze święceń” (grupy nacisku, partie).

Równie szczegółowo przedstawiono sprawę wykonywania zawodu przez diakonów, którzy łączą spełnianie posługi z wykonywaniem zawodu²⁰. W przypadkach, które mogą kłócić się z pastoralną odpowiedzialnością urzędu diakańskiego, winien on zasięgnąć rady swego ordynariusza i poddać się jego rozstrzygnięciom, natomiast w ewidentnych przypadkach konfliktu sumienia diakon winien postępować zgodnie z nauką i dyscypliną Kościoła.

We wszystkich zatem działaniach „diakoni, jako duchowi słudzy, winni mieć na uwadze posługę i pastoralną miłość bliźniego, by w ten sposób «popierać zachowanie między ludźmi pokoju i zgody»” (*Directorium* art. 13).

Wiele uwagi poświęcono w tym dokumencie sprawie w y n a g r o d z e n i a , u b e z p i e c z e n i a z d r o w o t n e g o i e m e r y t a l n e g o diakona stałego.

W stosunku do diakonów pełniących swą posługę przy zachowaniu zawodu świeckiego autorzy dokumentu przywołują ustalenie zawarte w motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem*, że powinni oni „z otrzymanych z tego dochodów zaradzić wedle możliwości potrzebom własnym i swojej rodziny” (IV 21. PPK I/1 nr 487 – s. 228; wymóg ten powtórzono jeszcze w art. 19).

Natomiast ci, którzy spełniają swą posługę diakańską w instytucjach kościelnych, „winni być wynagrodzeni sprawiedliwie, bo «zasługuje robotnik na swą zapłatę» (Łk 10, 7)”, co nie wyklucza – dodają autorzy *Directorium* – „by nie można było na wzór świętego Pawła nie korzystać z tego prawa i zatroszczyć się w inny sposób o swe utrzymanie” (art. 15).

Słusznie stwierdzono, że „nie da się wypracować ogólnych i obowiązujących wszystkich norm odnośnie do wynagrodzenia diakona” (art. 15). Dlatego też tę sprawę pozostawiono prawu partykularnemu (por. *Directorium* 15, 3;

²⁰ Motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* zawiera bardzo ogólne życzenie, by diakoni nie wykonywali zawodu lub zajęcia, które przeszkadzałoby lub nie odpowiadało owočnému wykonywaniu posługi. Z kolei przepis Kodeksu (kan. 285 § 1) stwierdza, że „duchowni powinni powstrzymać się od tego wszystkiego, co wprost nie przystoi ich stanowi”. Prawodawca nie określa jednak, jakie to są czynności, pozostawiając te sprawy do rozstrzygnięcia prawu partykularnemu.

20), stwierdzając ogólnie, że ci duchowni mają prawo do „odpowiedniego wynagrodzenia” i „zabezpieczenia opieki społecznej” (tamże art. 16).

Na koniec jedynie w jednym artykule podjęto sprawę utraty stanu duchownego, zwracając bardziej uwagę na życie diakona stałego zgodne z powołaniem niż na tę ewentualność, którą określają stosowne normy prawa kościelnego (por. KPK kan. 290-293).

2. Posługa diakona

W tej części zawarto najpierw ogólną refleksję nad funkcjami diakona w ogóle (art. 22), by następnie przejść do szczegółowego omówienia diakonii słowa (art. 23-27), liturgii (art. 28-36) i miłości (art. 37-38). Jako zagadnienie ostatnie ujęto sprawę misji kanonicznej (art. 39-42).

Sobór Watykański II w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* stwierdził, że diakoni służą ludowi Bożemu w łączności z biskupem i jego kapłanami „w posłudze liturgii, słowa i miłości” (art. 29). Tym samym diakon pełni posługę nauczania, gdy proklamuje i wyjaśnia słowo Boże; realizuje posługę uświęcania, gdy sprawuje sakrament chrztu, Eucharystii i celebryje sakramentalia, gdy bierze udział w sprawowaniu Mszy świętej jako *minister sanguinis*, gdy Eucharystię przechowuje i ją rozdziela. Wypełnia także posługę kierowania, gdy animuje (*est incitator communitatum*) parafię lub inne kręgi życia kościelnego²¹

Diakon współpracuje z biskupem i prezbiterami w sprawowaniu p o s ł u g i s ł o w a B o ż e g o wobec wszystkich ludzi świadectwem swego życia i bezpośrednim przepowiadaniem misterium Chrystusa, zachęcając do postawy nawrócenia i świętości.

Aby to głoszenie było skuteczne, muszą być spełnione dwa warunki, a mianowicie: odpowiednie przygotowanie przez dogłębne studium Pisma świętego, Tradycji, liturgii i życia Kościoła (KO 25; KPK kan. 760) oraz interpretacja depozytu wiary w duchu nauczania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i pozostającego z nim w jedności kolegium biskupów.

²¹ „Diaconus «est magister, quatenus proclamat et illustrat Verbum Dei; est sanctificator, quatenus administrat sacramentum baptismi, Eucharistiam et sacramentalia, participat celebrationem S. Missae, ut 'minister sanguinis', conservat et distribuit Eucharistiam, est ductor, quatenus est incitator communitatum vel sectorum vitae ecclesialis»” (*Directorium* art. 22). Nie możemy zgodzić się z tłumaczeniem niemieckim ostatniej części tego artykułu: „[...] des Leitens, als geistlicher Leiter der Gemeinde oder Bereichen des kirchlichen Lebens”

Całościowe i wierne ukazywanie misterium domaga się z kolei odpowiedniej sztuki przekazu, jaką diakon powinien opanować, by trafić z orędziem Chrystusa do współczesnego człowieka.

Moc przepowiadania diakona jako sługi słowa wypływa z sakramentu święceń i może być sprawowana przynajmniej za domyślną zgodą rektora kościoła. Uprzywilejowanym miejscem pełnienia przez diakona *munus docendi* jest liturgia, w niej zaś szczególną formę przepowiadania stanowi homilia „jako zwiastowanie przedziwnych dzieł Bożych w dziejach zbawienia, czyli w misterium Chrystusowym, które zawsze jest w nas obecne i działa, zwłaszcza w obrzędach liturgicznych” (KL 35, 2°). Wymaga ona modlitewnego, intelektualnego i wrażliwego na oczekiwania słuchaczy przygotowania.

Koniecznym jej dopełnieniem jest wierne, całościowe, jasne i nie budzące zastrzeżeń nauczanie katechetyczne wszystkich wiernych, by nieść im pomoc w pogłębianiu wiary w Chrystusa, umacnianiu jej dzięki sakramentom i wyrażaniu we wszystkich wymiarach życia. Im bardziej sekularyzacja staje się wyzwaniem dla współczesnego człowieka i Ewangelii, tym bardziej diakon, umocniony Eucharystią i duchem modlitwy, winien jej odpowiedzieć, podejmując trud nowej ewangelizacji.

Nowa ewangelizacja wymaga od diakonów, prócz realizowania na płaszczyźnie parafialnej i diecezjalnej programu katechetycznego, ewangelizowania i przygotowania do przyjmowania sakramentów, także świadectwa i przepowiadania w miejscu pracy, aktywnej obecności w środkach masowego przekazu, w służbach społecznych na rzecz rodziny i ochrony życia, w nauczaniu i wychowaniu religijnym w szkołach i uniwersytetach (nie tylko katolickich).

Jeśli chodzi o publikacje diakonów dotyczące wiary i moralności, to winny być one przed ich ukazaniem się przedłożone miejscowemu ordynariuszowi, by zyskały jego zgodę. W wystąpieniach radiowych czy telewizyjnych winni oni podporządkować się odpowiednim wytycznym ustalonym przez konferencje episkopatu.

W każdej z wymienionych form posługi obowiązuje służba prawdzie, która wystrzega się kompromisów.

Diakoni zawsze powinni o tym pamiętać, że Kościół ze swej natury jest misyjny (DM 2), a to oznacza dla nich, by na miarę swej sytuacji rodzinnej i zawodowej, poprzez spełnianie swej potrójnej posługi: słowa, liturgii i miłości, byli otwarci na *missio ad gentes*. Ten misyjny wymiar rozciągać się winien także na wykonywanie przez diakona stałego świeckiego zawodu.

„Diakon został wyświęcony po to, by jako członek hierarchicznej wspólnoty mógł służyć wraz z biskupem i kapłanami uświęcaniu parafii (*communitatis christianae*). Wspomaga on w postudze urzędowej biskupa i podległych

mu prezbiterów, udzielając im sakramentalnej, a więc tym samym istotnej i oczywistej pomocy” (*Directorium* art. 28). Stwierdzenie to pozwala zrozumieć oryginalność i niepowtarzalność posługi liturgicznej diakona, do której został predysponowany mocą święceń i która różni się istotowo od jakiegokolwiek posługi liturgicznej osób, które nie przyjęły święceń. Dlatego diakon jest przy ołtarzu tym, który co prawda nie sprawuje bezpośrednio Ofiary, ale reprezentuje wiernych, pomagając im jednocześnie ich ofiarę życia z ofiarą Chrystusa. Z drugiej strony w imieniu samego Chrystusa służy Kościołowi, by mógł uczestniczyć w owocach Jego ofiary. Podobnie jak Kościół czerpie swą moc z liturgii, tak i przywilej święceń diakonatu jest źródłem łaski sakramentalnej, która inspiruje całą posługę diakona. Godne uczestnictwo w sprawowaniu sakramentów i sakramentaliów powinno być poprzedzone dogłębnym przygotowaniem od strony teologicznej i liturgicznej.

Ponieważ „każdy obchód liturgiczny, jako dzieło Chrystusa-Kapłana i Jego Ciała, czyli Kościoła, jest czynnością w najwyższym stopniu świętą, a żadna inna czynność Kościoła nie dorównuje jej skuteczności z tego samego tytułu i w tym samym stopniu” (KL 7, 4), diakon winien trwać w świadomości, że wszelka łaska i uświęcenie jest udzielane mocą Chrystusa Odkupiciela, a nie jego osoby. W postawie pokory nie będzie szkodził Jego dziełu, lecz dążył do świętości dla godnego posługiwania, co oznacza w praktyce „udział w sprawowaniu kultu Bożego zgodnie z przepisami prawa” (KPK kan. 835 § 3).

Wynika stąd szczególna rola diakona w animowaniu zgromadzenia liturgicznego, celebracji liturgii zgodnie z przepisami, by czegokolwiek do niej nie dodawać, pomijać lub zmieniać²², a oni sami winni czynić to i wszystko to, co należy do nich z natury rzeczy.

Do posługi diakona przynależą także przygotowanie wiernych do należytego uczestniczenia w sprawowaniu sakramentów oraz duszpasterska opieka po odbyciu służby Bożej. Dokument nie określa bliżej, na czym ma ona polegać.

Podczas sprawowania liturgii obowiązuje diakona odpowiedni strój liturgiczny, a więc alba i dalmatyka w stosownym kolorze liturgicznym dnia, pasek i stuła²³

Omawiany przez nas dokument wymienia następujące funkcje liturgiczne diakona: sprawowanie sakramentu chrztu (art. 31), posługę przy sprawowaniu

„Liturgiis ex arbitrio immutare idem est ac eam privare divitiis mysterii Christi in ipsa contentis atque significare posset quamdam praesumptionem circa ea, quae sapienter ab Ecclesia statuta sunt” (*Directorium* art. 30, 3).

²³ *Wprowadzenie do Mszału rzymskiego*. Poznań 1986 nr 81 b, 300, 302.

Mszy św.²⁴, udzielanie komunii świętej w czasie Mszy św. i poza czasem jej sprawowania (KPK kan. 910 § 1) i zanoszenie jej chorym na sposób wiatyku (*Directorium* art. 32, 4)²⁵, przewodniczenie celebracji sakramentu małżeństwa *extra Missam* i błogosławienie małżeństw. Jeśli chodzi o zakres kompetencji diakona w posłudze niesionej chorym, to obejmuje ona niesienie pomocy w cierpieniu, katechezę przygotowującą do przyjęcia sakramentu namaszczeniach chorych, przygotowanie wiernych na śmierć i udzielenie wiatyku. Udzielanie sakramentu chorych, zgodnie z tradycją Kościoła, jest zarezerwowane biskupowi i prezbiterom.

Stosunkowo dużo miejsca poświęcono roli diakona w duszpasterstwie rodzin, za które przede wszystkim odpowiedzialny jest biskup (art. 33).

Diakoni są zobowiązani do codziennego odmawiania Liturgii Godzin, dzięki której Kościół jednoczy się w Chrystusie jako Głowie w modlitwie do Ojca. Winni oni pamiętać o wspólnotowym wymiarze tej formy modlitwy, zachęcając wiernych do brania w niej udziału.

Posługa sakramentalna diakona jest poszerzona o jego powinności jako szafarza sakramentaliów, „przez które na podobieństwo sakramentów, są oznaczone i otrzymywane ze wstawiennictwa Kościoła skutki, zwłaszcza duchowe” (KPK kan. 1166).

Może też udzielać błogosławieństw, na które prawo mu wyraźnie zezwala (KPK kan. 1169 § 3), przewodniczyć egzekwiom poza Mszą św. oraz rytowi pogrzebowemu.

Święcenia diakonatu stanowią podstawę jedności diakona z biskupem i prezbiterium; współdziała on także w wypełnianiu tych samych zadań pastoralnych, które realizuje na inny sposób, a mianowicie służąc biskupowi i prezbiterom oraz pomagając im. Diakoni bowiem mają służyć ludowi Bożemu w imię Chrystusa, „stając się miłośnikami, gorliwi, postępujący drogą prawdy tego Pana, który stał się sługą wszystkich” (słowa św. Polikarpa cytowane w KK 29). Upodabniając się do Chrystusa Sługi, przykładem i słowem będą wspomagać wiernych w naśladowaniu Go w wytrwałej i wzajemnej służbie.

W hierarchii Kościoła **d i a k o n** jest tym, który **z a j m u j e** się przede wszystkim **d z i e ł a m i m i ł o s i e r d z i a** oraz wychowaniem chrześcijańskim, a więc prowadzeniem oratoriów, młodzieżowych grup

²⁴ Jego rolę i funkcje tu przewidziane wyraźnie określa *Wprowadzenie do Mszału rzymskiego* (nr 61, 127-141).

²⁵ Dokument powołuje się przy tym rozporządzeniu na kan. 911 § 2 KPK, ale Kodeks w tym miejscu mówi o tej posłudze jako wynikającej z konieczności lub dokonanej za zgodą domyślną proboszcza, kapelana lub przełożonego.

kościelnych i zawodowych grup świeckich, promowaniem życia na wszystkich jego etapach i przemianą świata według ducha chrześcijańskiego.

Pośród zróżnicowanych potrzeb duchowych i materialnych diakoni winni wspomagać wszystkich, szczególnie zaś najbardziej potrzebujących. Miłość, z jaką winni służyć, ma być miłością samego Chrystusa, która nie zważa na ideologie czy prywatne interesy, lecz pomaga w nawróceniu i otwarciu się na łaskę.

Diakonom zleca się też zarządzanie dobrami i dziełami miłosierdzia prowadzonymi przez Kościół, a także realizowanie pomocy społecznej. Dlatego właściwym dla niego miejscem jest m.in. urząd ekonoma lub członka Rady do spraw ekonomicznych.

Spełnianie potrójnej posługi tradycyjnie związanej z diakonatem jest w swej istocie spełnianiem jednej i nierozdzielnej służby Bożej w Bożym planie odkupienia. Oczywiście stosownie do okoliczności jedna z nich może się okazać szczególnie ważna w posłudze konkretnego diakona.

Jedynie biskupom Kościołów lokalnych przysługuje prawo nadania każdemu z diakonów odpowiedniego urzędu kościelnego, nadanie m i s j i k a n o n i c z n e j, po uważnym rozeznaniu potrzeb duszpasterskich oraz sytuacji rodzinnej i zawodowej diakona stałego.

Dokument podkreśla wagę tego, aby diakoni mogli w pełni realizować swą posługę, nie będąc odsuwani do zajęć marginalnych lub tych, które mogą być wykonywane przez osoby świeckie. Ich rola bowiem jako osób wyświęconych odbiega od tej, którą pełnią świeccy zaangażowani w życie Kościoła, dlatego obrzędowi ich święceń powinno towarzyszyć wyraźne nadanie im odpowiedzialności duszpasterskiej.

Biskup może delegować diakona do współpracy duszpasterskiej w parafii podlegającej jednemu proboszczowi lub w kilku parafiach złączonych pod kuratelą jednego lub kilku prezbiterów.

Omawiany przez nas dokument postanawia, że w przypadku braku prezbiterów do kierowania parafiami diakoni winni zawsze być wybierani na prowadzących te parafie przed świeckimi²⁶ W takich przypadkach opiekę duszpasterską winien sprawować kapłan posiadający władzę i uprawnienia proboszczowskie, by kierował działalnością pasterską.

²⁶ K. Rahner, znawca teologii diakonatu, był zdecydowanie przeciwny wiązaniu posługi diakańskiej z kierowaniem pozbawionej prezbitera parafii, gdyż klóci się to z przeznaczeniem diakona do służby, z diakonią, którą ma spełniać i dawać jej świadectwo (*Theologie des Diakonnats*. W: *Der Diakon. Ein Werkbuch für den deutschsprachigen Raum*. Hrsg. von A. Fischer, H. Kramer, H. Vorgrimler. Freiburg i.Br. 1970 s. 33).

W tych właśnie parafiach diakoni mają jednoczyć i prowadzić wspólnotę, sprawując liturgię słowa oraz udzielając komunii świętej (por. KPK kan. 1248 § 2).

Współpraca diakona z różnymi osobami włączonymi w duszpasterstwo winna być wielkoduszna, konstruktywna i cierpliwa. Każdy winien wzajemnie respektować kompetencje i odpowiedzialność drugiego. W przypadku gdy w parafii istnieje Rada duszpasterska, to diakon stały przynależy do niej z urzędu (KPK kan. 536).

Poza posługą pełnioną w parafii diakon może być aktywny na szczeblu diecezjalnym, będąc członkiem m.in. Rady duszpasterskiej (KPK kan. 512 § 2), wspomnianej Rady do spraw ekonomicznych czy uczestnicząc w synodzie (KPK kan. 463 § 2).

W kurii, jak sugeruje omawiany dokument (zob. art. 42, 3), może piastować stanowiska kanclerza (KPK kan. 482), sędziego (KPK kan. 1421 § 1), asesora (KPK kan. 1424), audytora (KPK kan. 1428 § 2), rzecznika sprawiedliwości i obrońcy węzła małżeńskiego (KPK kan. 1435) oraz notariusza (KPK kan. 483 § 1).

Diakoni nie mogą natomiast być członkami Rady kapłańskiej (KPK kan. 495 § 1), wikariuszami sądowymi, pomocniczymi wikariuszami sądowymi, dziekanami, gdyż funkcje te z mocy prawa zastrzeżone są prezbiterom (KPK kan. 1420 § 4). Inne pola jego działania to pozostałe organy lub komisje diecezjalne, duszpasterstwo specjalne, zwłaszcza rodzinne, lub duszpasterstwo grup narodowościowych.

Tak w działalności sądowej, administracyjnej, jak i organizacyjnej diakon winien kierować się zasadami właściwymi misji Kościoła, to jest miłości i służby braciom. Należy przy tym pamiętać, by powyższe funkcje nie spychały na dalszy plan podstawowych dla diakona posług.

3. *Duchowość diakona*

Zagadnienie duchowości rozpatrzone w tym dokumencie niezwykle szczegółowo. Najpierw poddano krótkiej analizie sytuację Kościoła (art. 43), w której przyszło mu realizować posłannictwo zbawcze, czyli tzw. duszpasterstwo, by następnie zwrócić uwagę na powołanie do świętości (art. 44-45), jego związku z Chrystusem wynikające z sakramentu święceń (art. 46-49), na wykorzystanie środków, które w realizowaniu powołania do świętości okażą się pomocne (art. 50-58), oraz na samą duchowość warunkowaną określoną sytuacją życia diakona stałego (art. 59-62).

W opisie sytuacji Kościoła w świecie współczesnym autorzy omawianego przez nas dokumentu sięgnęli do słów soborowej konstytucji o tej samej nazwie.

Ci zatem, którzy dążą do świętości i realizują Boży plan zbawienia, winni zawsze mieć przed oczyma „świat ludzi, czyli całą rodzinę ludzką wraz z tym wszystkim, wśród czego ona żyje” (zob. KDK 2, 2). Tę właśnie rzeczywistość świata, tak wielokształtną, bolesną i pełną nadziei zarazem, winien diakon stały znać. Jest on bowiem powołany do tego, by jako żywy znak Chrystusa Sługi podejmować zadanie Kościoła, który „ma obowiązek badać znaki czasów i wyjaśniać je w świetle ewangelii, tak aby mógł w sposób dostosowany do mentalności każdego pokolenia odpowiadać na ich odwieczne pytania dotyczące sensu życia obecnego i przyszłego oraz wzajemnego ich stosunku do siebie” (KDK 4).

P o w s z e c h n e p o w o ł a n i e d o ś w i ę t o ś c i ma swe źródło w chrzcie świętym, dzięki któremu wszyscy „stali się prawdziwie synami Bożymi i uczestnikami natury Bożej” (KK 40). Z kolei w sakramencie święceń „diakoni zyskują «nowe uświęcenie w Bogu», poprzez które «namaszczeniem Ducha Świętego konsekrowani i posłani przez Chrystusa» (DK 12, 2) zostali posłani w celu «budowania Ciała Chrystusowego» (Ef 4, 12)” (por. *Directorium* 44).

Z tego właśnie wypływa duchowość diakońska, która swój początek ma w „sakramentalnej łasce diakonatu” (por. DM 16), przygotowującej diakona do całkowitego daru z siebie na służbę dla królestwa Bożego. Realizuje tę misję na wzór misji samego Chrystusa, który „nie przyszedł, aby Mu służono, lecz żeby służyć” (Mk 10, 45), a więc w duchu posłuszeństwa, gdy wiernie wypełnia powierzone sobie zadania, oddając się na służbę biskupa i stanu kapłańskiego.

Diakon winien wdzięcznym sercem podejmować to wezwanie do naśladowania Chrystusa i pilnie strzec go w różnych okolicznościach swego życia.

P o w o ł a n i e d o ś w i ę t o ś c i, skierowane do każdego z wierzących (por. KPK kan. 210), z n a j d u j e s w e d a ł s z e u z a s a d n i e n i e w o t r z y m a n y c h ś w i ę c e n i a c h. Duch Święty uświęca go przez praktykowanie cnót chrześcijańskich, rozmaitych przykazań i rad ewangelicznych, by stał się narzędziem, poprzez które Kościół Chrystusa służy człowiekowi, czyniąc go nie tylko sługą Bożym, lecz także Bożym sługą braci. „Sakrament święceń pozwala diakonowi, dzięki specjalnym łaskom sakramentalnym, na udział w poświęceniu i posłannictwie tego, który dla zbawienia świata stał się sługą Ojca i włącza go na nowy,

specyficzny sposób w tajemnicę Chrystusa, Kościoła i zbawienia wszystkich ludzi” (*Directorium* 46).

Chodzi o to, by w swoim postępowaniu i posłudze diakon wiernie naśladował Chrystusa Sługę Ojca, by On stawał się dla niego drogą, prawdą i życiem, by swe życie mógł jak Chrystus ofiarować do końca, by jego związek z Kościołem brał wzór z miłości Chrystusa do Kościoła, który go miłuje, oczyszcza, żywi i pielęgnuje (por. Ef 5, 25-29).

Chodzi także i o to, by diakon pielęgnował swą wspólnotę z Ojcem świętym, swoim biskupem i współpracującym z nim prezbiterium.

Celem diakonii Kościoła jest każdy człowiek, który mimo swej grzeszności jest powołany do wspólnoty z Bogiem. Dla niego diakon ma być widzialnym obrazem miłości samego Chrystusa Sługi. Dlatego od kandydatów na diakonów należy spodziewać się naturalnej skłonności do służby hierarchii i wspólnocie:

Chodzi o skłonność natury ożywianej łaską i o ducha służby, który upodabnia ludzkie zachowanie do zachowania Chrystusa. Sakrament diakonatu rozwija tę skłonność: pomaga człowiekowi mieć głębszy udział w duchu służby Chrystusowej, przenika jego wolę specjalną łaską, doprowadzając do tego, że w całym swoim zachowaniu kieruje się nową skłonnością w służeniu braciom (*Directorium* 47, 2).

Naśladowanie Chrystusa jest „przedsięwzięciem fascynującym i trudnym”; aby mu sprostać, należy wspomóc swą służbę w y k o r z y s t a n i e m o d p o w i e d n i c h ś r o d k ó w, które wzmocnią dążenie do świętości.

„Najważniejszym źródłem postępu w życiu duchowym jest niewątpliwie wierne i niestrudzone wypełnianie posługi” – stwierdza omawiany przez nas dokument (art. 51; por. KPK 276 § 2, 1°).

Następnie zwraca się uwagę na czytanie Pisma świętego i pogłębianie jego znajomości przez jego studium, potrzebę i konieczność jedności z Magisterium Kościoła, gdy idzie o nauczanie wiernych. Podkreśla się znaczenie codziennego uczestniczenia w Eucharystii, regularnego przystępowania do sakramentu pojednania, wierną, uniwersalną posługę potrzebującym, wartość modlitwy prywatnej i Liturgii Godzin, do której jest szczególnie zobowiązany, oraz rolę nabożeństwa do Najświętszej Maryi Panny.

Zwraca się także uwagę na potrzebę obrania sobie kierownika duchowego, który mógłby towarzyszyć diakonowi i wspierać go w trosce o rozwój życia duchowego.

W przeciwieństwie do kandydatów do święceń prezbiteratu, diakonat jako stopień trwały w Kościele może być udzielany tak osobom, które zobowiążą się do zachowania celibatu (chodzi tu głównie o braci zakonnych, jak i osoby

będące członkami instytutów świeckich), jak i żonatym. Omawiany przez nas dokument podnosi wartość tak jednego, jak i drugiego charyzmatycznego wymiaru życia chrześcijanina, wskazując jednocześnie na samą *duchowość*, która warunkowana jest stanem życia.

Kościół z wdzięcznością przyjmuje charyzmat życia w celibacie podjętego z miłości „dla królestwa niebieskiego” (Mt 19, 12). Diakon w tym stanie życia całkowicie orientuje się ku osobie Chrystusa, który w dziewictwie oddał się służbie Ojcu, w prowadzeniu ludzi ku pełni królestwa. Ten wybór nie jest przeszkodą w rozwoju osobowym diakona ani niedocenianiem małżeństwa czy ucieczką od świata, lecz drogą doskonalenia się w miłości poprzez całkowite poświęcenie niepodzielnym sercem Chrystusowi, by zyskać większą wolność w służbie Bogu i ludziom.

Jego świadectwo wierności życia w celibacie stanowi wskazówkę dla człowieka współczesnego i ma znaczenie społeczne, ukazując wartość transcencji, tego, co wieczne.

„Także sakrament małżeństwa, który miłość małżonków uświęca i staje się skutecznym znakiem miłości Chrystusa do swego Kościoła (por. Ef 5, 25), jest darem Bożym i winien ożywiać życie duchowe żonatego diakona stałego” (*Directorium* 61)²⁷ Posługa diakona żonatego wymaga umiejętności godze-

²⁷ Z badań, które przeprowadzono nad posługą diakona stałego, wynika, że znacząca rola w jej kreowaniu i pełnym oddaniu spełnianiu przypada żonie diakona. Wyraźnie tę prawdę podkreślił papież Jan Paweł II w swym przemówieniu do diakonów stałych Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej: „Wraz z całym Kościołem dziękuję Bogu za powołanie, które otrzymaliście, i za Waszą szczerą odpowiedź. Dla większości z Was, którzy żyjecie w małżeństwie, odpowiedź stała się możliwa dzięki miłości, wsparciu i współpracy Waszych żon” (*Istota diakonatu: Studzy tajemnic Chrystusa i studzy swoich braci i siostr*. W: *Diakon w Kościele współczesnym*. Red. M. Marczewski. Suwałki 1991 s. 15). Z przeprowadzonych badań G. Wollmann wynika, że pomocą w rozwiązywaniu i pokonywaniu trudności, które pojawiają się w czasie pełnienia posługi tak dla diakonów etatowo zaangażowanych w diecezji (77%), jak i łączących posługę z wykonywaniem zawodu świeckiego (78,2%), okazuje się rozmowa z żoną. Dla prawie połowy biorących udział w tych badaniach „małżeństwo stanowi istotny moment stałego diakonatu” (stosownie do wprowadzonego podziału: 52,9%, 47,8%) (G. Wollmann. *Die Ständigen Diakone*. Mainz 1983 s. 133-145). Również z badań A. Weißen wynika podobna prawidłowość: więcej niż trzy czwarte ankietowanych pomoc w pokonywaniu i rozwiązywaniu trudności znajduje w rozmowie z żoną (84,1%; 80,0%). Nieco mniejsze wyniki charakteryzują wypowiedzi żon diakonów stałych (80,9%; 73,1%). Interesujące wydaje się także stanowisko żony wobec powołania i przyszłej posługi męża. Z badań Weißen wynika, że ponad połowa żon przed przyjęciem święceń diakonatu przez męża podzielała jego decyzję (64,3 %; 57,7%), nieco sceptycznie było nastawionych 26,6% (26,6%; 25,0 %), a odrzucało ten pomysł 7,7% żon diakonów łączących posługę z wykonywaniem dotychczasowego zawodu. Wraz z upływem czasu 30,8% żon zmieniło swe stanowisko na pozytywne, a 5,3% w dalszym ciągu zajmowało negatywną postawę wobec posługi męża. Wpływ na to miało zbyt

nia życia małżeńskiego i rodzinnego z pracą zawodową (jeżeli nie jest na stałe zaangażowany w Kościele).

Samo jednak małżeństwo staje się okazją do służby, która poprzez wzajemne oddanie się małżonków, wierność, przyjmowanie nowego życia, wzajemne wspieranie się w radościach i troskach codzienności staje się dla innych wierzących świadectwem, a dla samego diakona impulsem do dawania świadectwa miłości bliźniego: „Diakon żonaty winien być świadom swej odpowiedzialności za dawanie świadectwa świętości małżeństwa i rodziny” (*Directorium* 61, 2).

Także rodzina winna przyczyniać się do wspomagania posługi męża i ojca. Nie chodzi tu tylko o pomoc żony, której rola w umiejętnym harmonizowaniu związków między życiem rodzinnym, zawodowym i kościelnym męża jest niezwykle znacząca, bo omawiany przez nas dokument zwraca uwagę na rolę i znaczenie dzieci dla posługi ich ojca: „Także dzieci diakona, odpowiednio do tego przygotowane, będą potrafiły uszanować decyzje ich ojca, angażując się szczególnie w apostołat i odpowiadające mu konsekwentne świadectwo życia chrześcijańskiego” (*Directorium* 61, 3).

Na koniec tej części dokument wspomina o szczególnym doświadczeniu w życiu rodzinnym żonatego diakona stałego, a mianowicie owdowieniu diakona lub jego żony.

W przypadku śmierci żony diakon musi pozostać wdowcem (por. KPK kan. 1087), a wierne spełnianie posługi pozwoli ją traktować jako drogę do spotkania z Chrystusem i bliskimi w chwale Ojca. W tej nowej sytuacji diakon winien otrzymać od wspólnoty kościelnej wsparcie, by ją zaakceptować, by móc kontynuować wychowanie dzieci (o ile zachodzi taka potrzeba) i stać czoło nowym potrzebom rodziny.

Jeśli owdowieje żona diakona, to także i ona nie powinna pozostać bez odpowiedniej opieki ze strony pełniących urząd i wspólnoty.

duże obciążenie, często ponad możliwości żony i rodziny (50,0%; 0,0%), oddalenie się męża (40,0%; 0,0%), brak włączenia żony w pracę męża (25,0%; 0,0%), ograniczenia żony spowodowane tym, że mąż jest diakonem (25,0%; 0,0%), zaskoczenie brakiem miłości bliźniego u męża (0,0%; 100,0 %). Przedstawione wyniki wyraźnie wskazują, że częściej do napięć powodowanych posługą diakańską ojca w rodzinach diakonów stałych zaangażowanych etatowo (A. W e i B. *Der Ständige Diakon*. 2. Aufl. Würzburg 1992 s. 233-250).

4. Formacja stała

Ostatnia część *Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium* poświęcona jest zagadnieniu formacji stałej diakona: „Przyjmujący diakonat mają obowiązek stałej formacji doktrynalnej, która udoskonala i odnawia formację, jakiej wymaga się przed przyjęciem święceń”²⁸

Zwraca się w tym fragmencie uwagę na charakterystyczne znamiona formacji stałej, jej motywacje, osoby za nią odpowiedzialne, jej specyfikę, zakres, organizację i środki.

Jednym z charakterystycznych znamion tej formacji jest przekonanie, że winna tworzyć organiczną jedność i kontynuację z formacją początkową tak, by „powołanie «do» diakonatu” przeistaczało się w „powołanie «w» diakonacie” (*Directorium* 63).

To kształcenie, tak ze strony Kościoła jak i ze strony samego diakona, winno być traktowane jako „prawo i obowiązek zarazem” (tamże).

Prawo kościelne przewiduje taką formację i określa jej charakter jako obowiązkowy, globalny, interdyscyplinarny, dogłębny, wprowadzający w życie apostołskie, odznaczający się wiernością Chrystusowi i Kościołowi oraz postawą ciągłego nawrócenia.

Podstawą stałej formacji należy upatrywać w miłości do Jezusa, do coraz doskonalszego naśladowania Go, a także w samym sakramencie święceń: „Także do diakona można w pewnym sensie odnieść wezwanie św. Pawła do Tymoteusza: «Przypominam, abyś rozpałił na nowo charyzmat Boży, który jest w tobie przez włożenie moich rąk» (2 Tm 1, 6; por. 1 Tm 4, 14-16)” (*Directorium* 64, 2).

Niezastąpionym i niewyczerpanym źródłem pozostaje także Eucharystia. Od diakona, jako pierwszej osoby odpowiedzialnej za formację stałą, oczekuje się nieustannego nawracania się i musi towarzyszyć mu zawsze, a więc w każdym okresie, niezależnie od uwarunkowań życia, funkcji, które pełni w Kościele i okoliczności związanych z wiekiem.

Ta formacja nie może ograniczać się tylko do brania udziału w kursach lub innych organizowanych formach kształcenia, ale powinna obejmować indywidualną lekturę odpowiednich książek, czasopism i codzienną medytację.

²⁸ Jan Paweł II. *Zarys duchowości diakona*. OsRomPol 15:1994) nr 1 s. 41 pkt 4, 3 (*Directorium* 63).

Podjęcie troski o stałą formację stanowi, w przekonaniu autorów omawianego dokumentu, „niezaprzeczalny znak konsekwentnej odpowiedzi na powołanie, szczerzej miłości do Kościoła i prawdziwej pasterskiej troski o wiernych i wszystkich ludzi” (*Directorium* 67).

Tym, co s p e c y f i c z n e dla formacji stałej diakonów, jest utrzymanie więzi, jaka istnieje pomiędzy formacją poprzedzającą święcenia a formacją późniejszą. Jest ona kontynuacją, uzupełnieniem, ustrzeżeniem i pogłębieniem tego, co zyskał on na początku.

Jeśli chodzi o z a k r e s formacji stałej diakonów stałych, to „jest on taki sam, jak w przypadku stałej formacji prezbiterów”, winien więc obejmować wymiar ludzki, duchowy, intelektualny i duszpasterski (*Directorium* 68). Każdy z tych aspektów jest następnie szczegółowo przedstawiany i omawiany (por. art. 69-73).

Końcowe partie tej części dokumentu poświęcono przedstawieniu o r g a n i z a c j i i ś r o d k o m formacji stałej. Są to oczywiście wskazania bardzo ogólne.

Pierwszym miejscem formacji diakona stałego jest najpierw sama postęga, o ile spełnia ją w sposób odpowiedzialny. Następnie powinien być wypracowany i sprawdzony program takiej formacji stałej, który pod uwagę winien brać dwa wzajemnie z sobą współpracujące centra i osoby odpowiedzialne za formację, a mianowicie: diecezję i biskupa lub osobę przez niego delegowaną, z drugiej strony natomiast parafię, w której diakon pełni swą postęgę, i proboszcza lub osobę odpowiedzialną wobec biskupa lub jego przedstawiciela za formację diakona.

Winny być zagwarantowane regularne spotkania na płaszczyźnie diecezjalnej lub ponaddiecezjalnej, podczas których podnoszono by problemy dotyczące liturgii, duchowości, kształcenia permanentnego. Pożyteczna byłaby, organizowana pod patronatem samego biskupa, regularna wymiana pomiędzy prezbiterami, diakonami, zakonnikami, zakonnikami i zaangażowanymi w duszpasterstwo świeckimi, które przeciwdziałałoby izolacji, a z drugiej strony umożliwiałoby wzajemną wymianę doświadczeń.

W celu opracowania planu formacji ciągłej, uwzględniającej konkretną sytuację diakonów, biskup winien powołać odpowiednią grupę formatorów lub poprosić o współpracę pobliskie diecezje. Konieczne jest również powołanie diecezjalnego organu koordynującego postęgę diakonów stałych.

Jeśli chodzi o diakonów żonatych, to należałoby podjąć takie inicjatywy i formy kształcenia, w które można by było włączyć żony diakonów i ich rodziny, przy wyraźnym zachowaniu i określeniu ról.

Sami diakoni powinni korzystać z tych wszystkich inicjatyw, które przygotowują konferencje biskupów czy też poszczególne diecezje, a które mają na celu dalsze kształcenie kleru, a więc dni skupienia, konferencje, dni studiów, kongresy i zaoczne kursy kształcące.

*

Przedstawiony dokument zawiera szereg unormowań prawnych. Niektóre z nich znalazły swój wyraz w normach przyjętych w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego, stąd tak liczne odniesienia do tego dokumentu, choć w niniejszym opracowaniu ograniczone do koniecznego minimum. W swym głównym przesłaniu daleki jest jednak od wyznaczania szczegółowych rozwiązań, co pozwala na to, by stosownie do warunków Kościoła mógł w diakonie stałym stawać się znakiem służby w swych wspólnotach i w świecie, który tej posługi oczekuje.

THE DIRECTORY ON THE SERVICE AND LIFE OF PERMANENT DEACONS

S u m m a r y

Following the example of other Churches the Second Polish Plenary Council introduces in Poland the institution of permanent diaconship. The article presents the issue on the basis of the *Directory on the service and life of permanent deacons*, referring to the practices accepted in various Churches. The scope of the deacon's services may be broadened by adding new forms of service to the Church that are determined by the conditions prevailing in the local community.

Translated by Tadeusz Karłowicz